

Bc. Kateřina Formánková: Nacionální ideologie sokolského hnutí v prvních dvou desetiletích jeho existence

(Diplomová práce)

Posudek oponenta

Práce Kateřiny Formánkové je analyticky zajímavá a přináší solidní dílčí výsledky. Trpí však současně i nejasnostmi na rovině teoretické a konceptuální, co se týká logické výstavby a srozumitelnosti analýzy a v neposlední řadě i jistou mírou formálních a stylistických nedostatků. Dovolím si popsat nejprve tyto nedostatky práce a až na závěr vyzdvihnout její pozitivní stránky.

Práce deklaruje cíl „ukázat, do jaké míry a jakým způsobem je sokolský diskurz vystaven na nacionálně-ideologických základech“. V prvních dvou „teoretických“ kapitolách se však přesnějšího vymezení těchto pojmů nedočteme. V „Úvodu“ autorka nijak nedefinuje, co bude chápat pod pojmem diskurs. Bez odkazu na jakékoli z pojetí diskursivní analýzy se tady představuje „sokolský diskurs“, který představuje specifický „nacionálně-tělocvičný modus vyprávění“. Domnívám se, že si autorka vybrala pragmaticky relativně dobře korpus textů, ale zjevně si tím nevyřešila otázku, co vše může zahrnovat diskurs, co jsou diskursivní výpovědi a jaký je vztah text/diskurs. Jinak by nedošla k těžko srozumitelné úvaze na s. 21, kde se snaží pochopit vztah mezi diskursivní a sociální realitou. Podobně nejasný je konceptuální vztah mezi diskursem, resp. sokolským diskursem a ideologií, resp. nacionální ideologií. Když autorka konkretizuje cíle analytické části, uvádí, že bude „analyzovat výpovědi v raných sokolských textech, což mi umožní nalézt, kategorizovat a popsat jisté partikulární diskursy a vysvětlit jejich fungování v rámci nacionální ideologie“ (s. 8). Přitom však v celé práci píše pouze o jednom sokolském diskursu, který je chápán jako „produkt nacionální ideologie“. Jinde se tak píše o nacionální „podmíněnosti“, „funkci“, která je podle autorky natolik dominantní, že dospívá k tvrzení, že „ve výsledku budu rozebírat jediný specifický diskurz, který zde nazývám jednoduše „sokolský““ (s. 8). Je tedy sokolský diskurs něco, co je předem vytvořeno vybranými texty, nebo je to něco, co má být definováno až na základě jejich analýzy? Ohledně definice nacionální ideologie je situace ještě méně srozumitelná už tím, že ji považuje za „komplexní, byť neohraničený a nikoliv jednoznačně definovatelný, princip“, který spojuje „předpoklady, ideje a ideály za účelem jejich masivního rozšíření a kladného přijetí“ (s. 7). Bylo by jistě možné jmenovat celou řadu autorů, kteří se zabývali pojmem ideologie i pojmem národ nebo nacionalismus a další řadu autorů, kteří pracovali s propojením těchto dvou pojmů. Autorka však neuvádí ani jednoho a její definice tak působí spíše jako jakási obecná běžná představa o tom, co tato slova znamenají. Až v části, kde se autorka zabývá pojetím národa v sokolských textech, se z ničeho nic objeví odkaz na Benedicta Andersona s tím, že „by bylo možné na sokolské vnímání národa aplikovat například (jeho) koncept“ (s. 58). To by jistě bylo možné, ale musela by to autorka udělat systematičtějším

způsobem. Absence solidního konceptuálního východiska, co se týká otázky národa a nacionalismu, je tak v práci markantní.

Na začátku autorka píše, že se chce nejprve v analytické části zabývat „argumentačními či narativními strategiemi a rétorickými prostředky“. Nevím ale, proč tomu neodpovídá struktura příslušné kapitoly, kde nejprve uvádí „diskursivní pravidelnosti“ a potom „argumentační strategie“ a „rétorické prostředky“. Argumentačním strategiím se ve skutečnosti věnuje v první a druhé části a ve třetí rozebírá narativní a rétorické postupy. Zatímco v prvním případě je poměrně jasně a zajímavě identifikuje, v druhém případě jde spíše o neuspořádané uvádění příkladů personifikace, metafor, ironie atp. Další části věnované ideálu člověka a pojetí národa kromě několika interpretačních „překlepů“, kdy autorka používá analytické pojmy nekonzistentně s původním vymezením (např. opozice ideologický/faktografický na s. 40; argumentace „adresátkami“ v případě genderu, s. 56), obsahuje mnoho zajímavých postřehů. Problém mám však s jednou rovinou, která se postupně objevuje a není dostatečně reflektovaně objasněná, a to otázka vztahu k ostatním národům, resp. problém „brannosti“. Autorka totiž nezdůvodněně předpokládá, že byly ostatní národy pojmány podle toho, jak nebo jestli byly nahlíženy jako „nebezpečné“ (s. 64). To však z pramenů (ani z literatury) nikde nevyplývá. Jestli pracovali nacionalisté 19. století s diferencí slovanské/ostatní národy, neznamená to, že by ty druhé byly předmětem „obav“ (s. 68). To by musela autorka dostatečně pramenně doložit. Přestože byl sokolský diskurs poměrně militantní, nepřesáhl, alespoň jak dosavadní bádání dokládá, rovinu konkurence ve smyslu „dohánění“ a evolučně pojaté výhody, a nikoliv vojensky pojatého boje. Otázka „brannosti“ (autorka s tímto pojmem občas pracuje jako s analytickým, jindy jako s pramenným) je pak složitější o to, že branná povinnost se nutně musela v rámci veřejného prostoru vztahovat k rakouskému státu, nikoliv k národu. Bylo by proto velmi zajímavé podrobně analyzovat, jak je v sokolských textech konstruována tato tenká linie mezi branností vztáženou vůči státu a vůči národu, což byly minimálně od konce 60. let 19. století stále více se vylučující loajality.

Obrátím-li se k výtkám formálního a stylistického charakteru, musím zmínit především často obtížně srozumitelné věty v případě, že se autorka věnuje nějaké teoretičtější otázce. Vznikají z toho právě taková neporozumění, která jsem popsal výše. Za formální výtku by se také dalo považovat nejasné přeskokování mezi pojmy a tématy v analytické části (např. podkapitola „krása“ řeší i „výraz tváře“, „charakternost“ a „duchaplnost“ bez bližšího osvětlení souvislosti, s. 45). Za neobratné považuji také nadužívání slova „teorie“, a to ve smyslu jakékoli sokolské představy či názoru, anebo jako „mé teorie“, která je autorčina a zní „první tři ročníky časopisu Sokol byly klíčové pro formování sokolského diskursu“ (s. 22). Pochtivější korektura by také vyloučila některé chyby ve shodě přísudku s podmětem a v dataci (př. rok 1981, s. 9 ad.).

Přes uvedené nemalé výhrady považuji diplomovou práci Kateřiny Formánkové za dobrý pokus o diskursivní analýzu a jen lepší konceptuální vyjasnění, o něco lepší uspořádání analytické části a nemnoho více námahy s korekturami by jí dopomohlo být výbornou. Autorka totiž narazila na některé otázky, které jsou velmi důležité, nové a perspektivní v bádání o „dlouhém“ 19. století. Za prvé je to utváření národního těla, které je velmi úzce spojené na jedné straně s návratem antického Řecka (minimálně od dob německého romantismu), na druhé straně s šířením

evolucionistických teorií. Jako obzvláště slibnou považuji otázku, jak se právě na tomto problému utvářela představa moderní individuality, resp. kolektivity, což se může i ve světle autorčiny analýzy jevit jako ambivalentní, nebo dokonce neproduktivní opozice (s dosti ničujícími důsledky pro řadu modernizačních teorií). Druhým problémem, na který autorka zajímavě reaguje, je otázka vztahu duše a těla, její starořecké souvislosti a napětí v dobové představě o výchově. Je zřejmé, že je v tomto sokolský, stejně jako všechny „tělovýchovné“ diskursy, asymetrický, přestože je jeho argumentace založená na symetrii (těla a duše). Právě tady by bylo možné podle mého názoru hledat v dalším bádání ideologické prvky těchto diskursů.

Díky těmto slibným analytickým postřehům navrhuji ohodnotit práci známkou velmi dobře s tím, že předpokládám, že autorka dokáže u obhajoby objasnit výše popsané konceptuální a analytické nejasnosti.

Karel Šima